

у загальному вигляді була запроваджена ще Кантом. Але ж остаточно, так звана третя історія філософії, переживши тривалий етап ембріонного розвитку у якості неконцептуалізованої, з часом все більше й більше есплікується і починає існувати самостійно, завдячуючи саме Гегелю.

Таким чином, в кінці XVIII – на початку XIX ст. швидкими темпами почала розвиватись й розмножуватись спеціальна література з так званої третьої історії філософії, котра зосередилась на розробці загальної і спеціальної методологій історико-філософського дослідження. Паралельно цьому процесові та у більшому масштабі розвивалась й історіографічна література. Зокрема, свого часу В. Шинкарук розрізняв історію філософії як процес, як науку і як теорію історії філософії, іншими словами, історія філософії розглядалась як процес, як історіографія і як рефлексія з приводу процесу та з приводу історіографії. Але в останньому випадку виникає певна реальна й смислова суперечність: адже протягом століть історіографія історії філософії вже існувала, а історії філософії як науки ще не було, оскільки остання лише проходила процес свого становлення. Оскільки історіографія не досліджує законів, тому багато істориків філософії відносять її не до науки, а до практики, до певної дослідницької діяльності, котра ґрунтується на науці (при умові, що вона вже існує). Саме тому сьогодні нерідко розрізняють наукову і емпіричну історіографію. Остання повністю ґрунтується на неконцептуалізованій рефлексії. Найчастіше історики філософії вважають, що історіографія може бути науковою або ненауковою, але при цьому сама історіографія не є наукою. Наукою виступає так звана третя історія філософії, оскільки вона є наукою про закономірності історико-філософського процесу, про мету, форми й методи дослідження, а також про історію самоусвідомлення історії філософії як науки.

Отже, історія філософії може нами сьогодні розглядатись, по-перше, як об'єктивний процес; по-друге, як історіографія (емпірична і наукова); по-третє, як наука, яка включає в себе теорію історико-філософського дослідження, як вчення про форми, мету й методи історико-філософського дослідження, як історіографію науки історії філософії (самоусвідомлення історії філософії як науки).

Матюшко Б. К.

*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, к.ф.н., доцент
м. Київ, Україна*

ЄВГЕН ДЕ РОБЕРТІ:

СПРОБА ВИЗНАЧЕННЯ НАУКОВОГО СТАТУСУ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Євген Валентинович де Роберті, повне прізвище – де Роберті де Кастро де ла Серда (1843 – 1915) є одним з народжених в Україні (село Козацьке, нині Піщанський район Вінницької області) філософом та соціологом зі світовим іменем. Його ідейний шлях пройшов від засвоєння провідних філософських

знахідок основоположників позитивізму, перш за все Огюста Конта, Еміля Літтре й Герберта Спенсера до створення власної версії позитивізму, відомої як гіперпозитивізм, неопозитивізм (у значенні переосмислення вчення Конта перш за все на основі головних ідей теоретичної соціології) або робертизм. Однією з кількох десятків книг де Роберті є фундаментальна історико-філософська праця: «Минуле філософії. Спроба соціологічного дослідження загальних законів розвитку філософської думки» (спершу вийшла друком 1886 року в двох томах, а в наступному – у вигляді однотомного загальнодоступного викладу [1, с. V]), яка містить, серед іншого, відомий закон трьох типів метафізики (матеріалізм, ідеалізм, сенсуалізм).

Сучасні науковці щоразу частіше звертаються до ідейної спадщини Є. де Роберті. Так, даючи її загальну характеристику, ІгорГолосенко відзначає, що у названій книзі «На основі “соціологічних законів” він намагається довести неминучість заміни бачення світу, заснованого на теології та метафізиці, на науковий світогляд» [3, с. 100]. Юсуф Семалі та Борис Рубанов доповнюють розповідь свого попередника про драматичну долю «Минулого філософії» та «Соціології» (1880) де Роберті тими фактами, що тодішній обер-прокурор Священного Синоду РПЦ Костянтин Побєдоносцев, «який небезпідставно вважав, що пропагований у ній (“Соціології” – Б.М.) позитивізм може скласти конкуренцію православній вірі» [3, с. 100], спричинився до того, що «книга була заборонена й вилучена з крамниць та бібліотек, а за її автором було встановлено гласний поліційний нагляд... Аналогічної долі зазнала й двотомна праця де Роберті “Минуле філософії”. Якщо перший том, присвячений історичним даним, лишився практично непомітним для наукової спільноти, то на другий звернув увагу К.П. Побєдоносцев з подачі архієпископа Никанора (в миру – М.Т. Каменський). У результаті цензурою був знищений практично весь наклад не лише другого тому, але й першого. Так само було вчинено і з однотомним компендіумом цієї праці де Роберті» [4, с. 14]. Але, як відомо, ці книги не зникли, більше того, сам мислитель невдовзі переклав та видав їх французькою мовою. Звісно, дійшли до нас примірники і першого, російського видання цих праць.

Лілія Бузук зазначає що, «Минуле філософії» належить до третього, гіперпозитивістського етапу еволюції філософських поглядів мислителя, коли «було реалізоване розуміння (бачення) Є.В. де Роберті принципу «з контизмом проти Конта» [5, с. 177], тобто, власне, згаданий вище перегляд основ першого позитивізму.

З’ясовуючи сутність соціологічного підходу досліджуваного автора до історії філософії, Валерій Кошарний звертається передусім «до найважливішого твору Є. В. де Роберті, де найповніше виявилися його методологічні вподобання у галузі історії філософії, – до книги «Минуле філософії» [6, с. 45].

Перша частина праці мислителя – «Історичні дані» – являє собою виклад теоретико-методологічних засад його історико-філософських досліджень та, як впливає вже з самої назви, аналітичний огляд матеріалу від Стародавності до

другої половини XIX століття. Перший розділ цієї частини зокрема і всієї книги загалом – «Соціологічна точка зору. Матеріалізм» – на трохи більше двох десятках сторінок і висвітлює загальні особливості підходу де Роберті до історії філософії.

На початку окреслюється об'єкт історії філософії: «Подібно до науки, техніки, тобто всіх видів та галузей знання; подібно до релігії, містицизму, забобону, тобто до всіх форм та ступенів незнання, – і філософія, якщо її розглядати з історичної точки зору, становить продукт суспільної культури та входить до широкого кола явищ, що вивчаються окремою наукою – соціологією» [1, с. 1]. Отже, тут, поряд з властивим позитивізму «винесенням за дужки» адекватності знання буденного, міфологічного та релігійного світогляду і постановкою проблеми науковості самої філософії сама вона, як і її історія, визначені як царица соціології.

Після цього визначається загальний зміст історико-філософської науки: «Пізнати науковим чином минуле філософії означає пізнати його так, як ми пізнаємо будь-який інший факт суспільного розвитку: народний звичай, законодавчу постанову, економічні відносини, літературне, політичне, художнє або промислове явище. Подібне знання обмежується визначенням попередніх та наступних елементів факту або тих умов його прояву, які зазвичай протиставляються одне одному як група причин та група наслідків. Цим аналітичним шляхом відкриваються та встановлюються сталі й необхідні відношення між явищами, які відбулися, або такими, що вже стали історичними» [1, с. 1-2], що являє собою черговий приклад позитивістської епістемології, адже у науці про культуру та суспільство використовується теоретико-методологічний інструментарій, властивий природознавству.

Щойно сказане розкриває головну проблему історії філософії на час написання де Роберті своєї книги: «... Вивчення минулої долі філософії стало на хибний шлях ще й тому, що потрапило до рук не істориків та соціологів, а самих філософів, засновників шкіл або завзятих ревнителів чужих систем. Філософи не могли уникнути великої помилки, яка полягає в тому, що про думки своїх попередників вони судили з точки зору власних теоретичних положень» [1, с. 3]. Ця звичайна й закономірна необ'єктивність посилена тим, що критерії науковості в історико-філософських дослідженнях були замінені не просто власними вподобаннями, а хибною теоретико-методологічною основою. Йдеться як про психологізм, так і про класичну філософію в її найвищих досягненнях, що для де Роберті як позитивіста є цілком неприйнятним: «Такий хибний “історизм” перевершив своєю ненауковістю спроби Бекона, Локка, Юма та деяких інших, що керувалися у своїй оцінці минулого філософії загальними психологічними принципами, тобто гіпотезами галузі спеціального знання, яка в наші дні ще не встановилася. Особливо різко цей недолік виразився у Гегеля, який запустив в обіг глибоко помилкову теорію саморозвитку філософії за визначеним планом, поступове виконання якого в історичній дійсності точно збігається, начебто, з незалежним від умов часу розвитком філософських понять у чистій логіці» [1, с. 3]. До слова, тут

мислитель не вперше відмовляє психології у статусі науки. Значна частина змісту його «Соціології», що, нагадаємо, вийшла друком за шість років до «Минулого філософії», присвячена обґрунтуванню положення про те, що психологія може існувати лише як фізіологія головного мозку, тобто як частина біологічної науки (див., наприклад, один з висновків в останньому розділі книги: «... Соціологія головні свої корені має в біології, до якої, безперечно, повинна бути включена й уся психофізика, тобто теорія мозкових будов та функцій. Але не психологія» [2, с. 243]).

Натомість наукова історія філософії, як впливає з усього попереднього, має на меті встановлення особливостей змісту відповідних явищ та зв'язків між ними, отже, головними її здобутками відкриття законів розвитку самої філософії. У цьому відношенні великим кроком вперед став «закон трьох стадій», сформульований основоположником позитивізму: «Незрівнянно більше науковою за задумом була спроба Ог. Конта, який прагнув підпорядкувати розвиток філософії та всіх споріднених з нею розумових проявів одному загальному соціологічному законові» [1, с. 3]. Але тут потрібна саме система законів, зрештою, повноцінна наукова картина світу, навіть у межах історії філософії, позаяк «...Один закон не становить ще науки та не визначає її методу; тому природньо, що позитивізм не міг ані сам скільки-небудь задовільно розробити історію філософії, ані завадити іншим школам по-старому заповнювати цей відділ знання довільними та чисто суб'єктивними міркуваннями» [1, с. 4].

Тому «являючи собою послідовний ряд фактів, що вивчаються спеціальною наукою, соціологією, минуле філософії не може входити до царини досліджень самої філософії. Філософські дослідження, щоправда, так само тісно пов'язані з усією сукупністю минулого філософії, як біологічні, наприклад, з минулим біології; але історія філософії не становить дисципліни філософської, подібно до того, як історія біології не є зовсім біологічною дисципліною. Залежність теперішнього стану тієї чи іншої галузі знання від її минулого стану є залежністю чисто соціологічного характеру» [1, с. 4].

Таким чином, Євген де Роберті визначає історію філософії як одну зі складових науки про суспільство, побудованої на основі природничої методології, якою в його часи була позитивістська соціологія. Подробицям такого підходу, цілком закономірно названому соціологічним вже самим мислителем, і можуть бути присвячені подальші дослідження з даної теми.

Література:

1. Де Роберті Е. В. Прошедшее философии. Опыт социологического исследования общих законов развития философской мысли. Общедоступное издание в одном томе / Евгений Валентинович де Роберті. – М.: Типография В.В. Исленьева, 1887. – XVI, 505, СХХІХ с.
2. Де Роберті Е. Сочинения: в 4 т. – Т. 1.: Социология / Евгений де Роберті / ред. Мозговая Н. Г., Волков А. Г., авт. вступ. ст. Матюшко Б. К. – Киев:

- НПУ ім. М. Драгоманова; Мелітополь: МГПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 280 с.
3. Голосенко И. А. Евгений де Роберти: Интеллектуальный профиль/ Игорь Анатольевич Голосенко // Социологические исследования. – 2001. – № 2. – С. 99-107.
  4. Семали Ю., Рубанов Б. Л. Штрихи к биографии социологической доктрине Е.В. де Роберти / Юсуф Семали, Борис Львович Рубанов // Социс. – 2006. – № 8. – С. 139-148.
  5. Бузук Л. Г. Этапы эволюции философских воззрений Е. В. де Роберти / Лилия Геннадьевна Бузук // Вестник Московского университета. Серия: Философия, 2009. – № 2. – С. 170-179.
  6. Кошарный С. П. Социологический подход к истории философии (Е. В. Де Роберти) / Валерий Павлович Кошарный // Известия высших учебных заведений. Приволжский регион. Гуманитарные науки, 2013. – № 2 (26). – С. 43-48.

Мілютенко А. В.

*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, аспірантка
м. Київ, Україна*

КОНЦЕПТ «СМЕРТІ АВТОРА» У КОНТЕКСТІ «СМЕРТІ СУБ'ЄКТА»

«Смерть автора», проголошена у свій час Роланом Бартом, стала маніфестом знеособлення тексту та відмови від автора як ключової фігури інтерпретації. Відкидаючи біографізм та психологізм у підходах до тлумачення тексту, ми маємо зосередитися не на смислі, *привнесеному* у текст автором, а на смислі, який продукує самий текст та його читач.

Біля витоків концепту «смерті автора», поруч з Бартом, перебуває й Мішель Фуко, який зосередив свої погляди стосовно згаданої проблеми в есе «Що таке автор?». Філософська позиція М. Фуко ґрунтується на запереченні людиномірності філософії та біографічного підходу. У праці «Слова та речі» він називає саме поняття людини «химерним винаходом» [4, с. 36], що стає перепорою на шляху до вивчення надіндивідуальних дискурсивних єдностей. «У наш час, – пише філософ, – (...) стверджується не стільки відсутність чи смерть Бога, скільки кінець людини. (...) Думка Ніцше проголошує не лише смерть Бога, але й (як наслідок цієї смерті та глибокого з нею зв'язку) смерть його вбивці» [4, с. 402]. З цією тезою перетинається й думка Моріса Бланшо про Автора, який «помирає у своїх творах, що робить їх ще більш живими» [1, с. 214]. Таким чином, «Смерть автора» можна позначити як «смерть суб'єкта» у літературному творі.

Повертаючись до Фуко, розуміємо, що «смерть суб'єкта» – це, передусім, смерть картезіанського суб'єкта, котрий є єдиним та беззаперечним володарем своїх думок та вчинків. Він позбавлений будь-яких особистісних